

A falu népe, hogy melyik században és annak melyik évében térhetett rá a *háromnyomásos* földhasználati rendszerre, nem tudjuk. Feltehető azonban, hogy amikor a szomszédos Szentábrahám határán 1776-ban a vidéken elsőként rátérnek erre a haladotabb földművelési rendszerre - tekintve, hogy ott andrásfalvi nemesi birtokok is voltak - a 16. század végén vagy legkésőbb a 20. század elején itt is megvalósítják.

A falu határának kiterjedését, művelési ágazatait, azok nagyságát *Kozma Ferencz* 1879-ben készített statisztikája szemlélteti. A határ kiterjedése 600 kat. hold, ebből szántó 218, rét és kert 207, legelő 79, erdő 72 és terméketlen 24 kat. hold. A lakosság - a legelőt és az erdőt kivéve - a háromfordulós rendszerben gazdálkodott a kollektivizálásig.

Andrásfalva középkori *egyházi kapcsolatában* Csekefalvával és Gaggyal együtt az 1333-ban már önálló egyházként számontartott Szentábrahám anyamegyéhez tartozott. (Orbán B., I. 120.) A falu unitárius lakossága a reformáció utántól tartja ezt a kapcsolatot; a református hívek viszont a csekefalvi református egyházhoz kapcsolódtak.

A hajdani unitárius leányegyház patrónusa a 18-19. század fordulója táján Pálfi Antalné birtokos volt. Az egyháztámogató hagyomány a ma élő leszármazottakban is él. Az egykori Pálfi Rákhel unokája Fodor Béla, a régi kúria jelenlegi birtokosa a templomépítésre készülő unitáriusoknak telkéből templomhelyet adományozott. (Folytatjuk)

KEDEI MÓZES

ANGLIAI ÉLMÉNYEK (2. rész)

Az intézeten kívül először a Manchestertől 8 km-re levő Gee Cross-i Hyde Chapelben prédikáltam. A liturgiát dr. Leonard Smith principális vezette. Beszédem címe "Istenországa tibennetek van", melyben megszenvedett életünkről, összetartozásunk kötéseiről és reménységünkről beszéltem, arról, hogy a Nyugat segítségével sikerül majd Kelet-Európában is az életet demokratikusabbá és emberhez méltóbbá tenni.

Istentisztelet után a gondnok mondotta: "Ezeket hallva döbbsentem rá arra, hogy mi mennyire szerencsések vagyunk, amiért az élet nem próbált meg úgy, mint önöket. Az a gondolat is belém nyillalt, hogy mi is felelősek vagyunk az önök szenvedéseieért".

A principális apósa, Joan édesapja elmondotta, hogy ő még emlékszik egy nyurga, barna, félrefésült hajú fiatalemberre, akit Balázs Ferencnek hívtak, aki biciklivel többször megkereste egy nyáron. Éle-e még, kérdezte. Elmondtam, hogy rég meghalt, még 1937-ben, nagyon fiatalon, de szelleme él és hat ma is egyházunkban; ő azon kevesek egyike volt, akiket nem lehet eltemetni, akik makacsul nőnek a rohanó időben.

A templomban mintegy 120-130-an lehettek, köztük gyerekek és fiatalok is. Ez a szám nagyon jónak mondható, ismerve az angol egyházi viszonyokat. A szekularizáció és a gazdasági jólét eredményeként az egyházi élet a mélypontra került. Az államegyház, az anglikán, még a többinél is súlyosabb válságon megy

keresztül, amit csak fokoz az a tény, hogy egy szerencsétlen tőkebefektetés során az egyház 900 millió fontot veszített.

Az unitáriusoknak mintegy 250 gyülekezetük van a brit szigeteken, a legtöbb Angliában, s ennek is északnyugati részén, Manchester körül. A gyülekezetek többsége unitáriusnak, egy kevés hányada pedig szabadkereszténynek nevezi magát. Általában az unitáriusok tartózkodnak mindenfajta türelmetlen megnyilatkozástól, s főleg attól, hogy hitüket rákényszerítsék a más hitet vallókra. A 19. század második felétől feladják a Biblia csalhatalanságába vetett hitüket, és ma azt vallják, hogy nincs olyan örökérvényűen megfogalmazott hittétel, amit ne lehetne alávetni a logika és értelem vizsgálatának. A kvékerekhez hasonlóan nem csatlakoztak az Egyházak Világtanácsához, mivel nem tudják elfogadni azt, hogy "Krisztus Isten", melyet a tagsággá levés feltételül állítanak fel. Azt vallják, hogy minden embernek joga és szabadsága van arra, hogy megtalálja üdvözülésének útját, hogy megfogalmazza hitét közvetlen tapasztalata alapján. A Biblia kincsébánya a vallásos élményt illetően, de az idő ott nem állt meg, s a kijelentés vele nem szűnt meg, Isten beszél ma is gyermekeihez, sokszor teljesen újszerűen. Arra a vádra, hogy az unitáriusok azt hisznek amit akarnak, azt válaszolják, "lehet, hogy ez így van, de nem jobb az, ha azt vallod, aminek igazságáról meggyőződted te magad, mint az, hogy valamit gondolkodás nélkül elfogadj?"

A brit unitáriusok, kivéve a kvékereket, abban különböznek a többi felekezettől, hogy megengedik a hitbeli különbözőséget. Ezért egyetlen gyülekezet kebelében többféle felfogás érvényesülhet és férhet meg egymás mellett. A hitbeli árnyalati különbségek ellenére az unitáriusokat összeköti a Szabadság, Értelem és Türelem eszméinek vallása és gyakorlása. Hiszik, hogy a lelkiismeret, ez a halk, csendes hang a legmegbízhatóbb vezetője az embernek.

Nincs egységes liturgiájuk, mondhatni gyülekezetről gyülekezetre változik. Néhány gyülekezet még használja az 1932-ben kiadott liturgiai könyvet, az "Orders of Workship"-ot. Ez a könyv zsoltárokat, imádságokat, litániákat tartalmaz, egy pár olyant is, amely már az 1662-es anglikán Prayer Book-ban benne volt. A gyülekezetek többsége azonban nem használ semmilyen liturgiai könyvet, istentiszteletük nyitott, mindig az alkalomnak megfelelő. Az istentiszteletet imádságokból, felolvasásokból (az első a Bibliából, a második más forrásból), egyházi beszédből és énekekből áll.

A lelkészi szolgálatok tartalma és hangvétele pozitív, ezért általában kevés szó esik a bűnről. Elismerik, hogy a bűn elválaszt a legnagyobbtól és legnemesebbtől, Istentől és embertársainktól, de mivel a bűnt legtöbbször morális alapon a félelem érzésével és nem a szeretettel kapcsolják össze, ezért vonakodnak emlegetésétől. Azt vallják, hogy a kereszténység eredetileg az optimista bátorítás vallása volt és nem a büntetéssel való fenyegetése, ezért az Egyház vissza kell szerezze a keresztény vallás eredeti ragyogását, ha ismét meg akarja tapasztalni Isten szeretetének felszabadító erejét. Értelmezésük szerint az istentisztelet nem lehet más, mint az élet tisztelete és ünneplése.

Február 7-én Boltonban a principálissal és feleségével részt vettünk egy szűkebb körű lelkészi megbeszélésen, melynek tárgya: "A mesterséges megtermékenyítés erkölcsi megítélése" volt. A megbeszélés végén a boltoni lelkész, Tony Mc Neil megkérdezte tőlem: volt-e már nálatok napirendre tűzve ez a kérdés? Erre én azt válaszoltam: Nálunk rengeteg szociális, gazdasági, etnikai és emberjogi kérdés vár megoldásra, ha ezeken majd túl leszünk, akkor sor kerülhet majd erre is.

Február 10-én du. 6 órakor részt vettem a manchesteri kvéker gyülekezet istentiszteletén. Templomuk a Városi Közkönyvtár mögött van, az egyetem felől bejövő Oxford út pontosan rányílik, így könnyen meg lehet találni. A templomba egy nagyobb előcsarnokon keresztül lehet bemenni, ahol ismertető írások és

könyvek vannak kiállítva. Rögtön felismertek, hogy új vagyok közöttük, többen mondták mosolyogva: örvendünk, hogy eljött hozzánk.

A templom egy négyszögletű terem volt, minden hivalkodó díszítés nélkül. Szószék és orgona nincs benne. Piacán körbe rakott székeken, mintegy ötvenen ülhattünk. A kör egyik külső részében egy asztal állott, mely mellett három idősebb gyülekezeti tag ült. Sokáig ültünk csendben magunkba szállva. Mintegy 40 perc csend után szólásra emelkedett egy fiatal férfi a túloldalon. Elmondta, hogy felesége már több mint egy fél éve mozgásképtelen, az első pillanatban nem tudta, hogy mi lesz a két kis gyerekkel, rokonai távol élnek, ha állását feladja, miből tartja el a családját. Tudta és kérése nélkül a gyülekezetből mindig ment valaki, aki segített. Köszönöm a segítségeket, és a jó Istennek azt, hogy közetek tartozom, mondotta. Ezen kívül nem is volt más beszéd, de én ennyiből is megértettem a kvékerek vallásának lényegét. Az istentisztelet végét az jelezte, hogy a három idősebb tag felállott az asztalnál és kezet fogott egymással. Ekkor mi is felálltunk és megfogluk a mellettünk állók kezét mind a két oldalon. A soros megbízott felolvasta a gyülekezeti étellel kapcsolatos bejelentéseket. Ezután kijöttünk az előcsarnokba ahol, teát és kávét szolgáltak fel. Szerettem volna többet megtudni a kvékerekről, ezért az egyik idősebb férfit megkértem, hogy mondja el vallásuk lényegét. Készséggel vállalkozott: "Egyházunkat George Fox alapította a 17. század közepén. Bár hivatalos megnevezésünk a «Barátok vallásos társasága», mégis a világ minket kvéker gúnynevünkön ismer, amely ránk ragadt az idők folyamán s amelyet ma már szívesen vállalunk. Mi nemcsak, hogy elfogadjuk a változatosságot, különbözőséget, de bátorítjuk is. Szeretjük megvizsgálni és átgondolni a dolgokat, szeretünk a magunk fejével gondolkodni. Őseink a kezdeti időben rosszállóan nézték a világi szórakozás különböző formáit, mert azokat erkölcsileg rombolónak és időpazarlásnak tekintették. Ma ezzel szemben elfogadjuk, hogy a mozi, televízió, rádió, zene és színház értéket jelentenek és segíthetnek a helyes életút megtalálásában.

Szeretjük életmódunkban az egyszerűséget. Volt idő, amikor a kvékerek az askétizmust vallották, amit sokan úgy értelmeztek, hogy elhanyagolhatják ruházatukat, külsejüket. Ez az idő elmúlt, s bár nem öltözködünk a szeszélyes divathóbort szerint, úgy a férfiak, mint a nők az új idők követelményének megfelelően öltözködnek. Volt egy idő, amikor sokan közülünk antialkoholisták voltak, akik sanda szemmel néztek még azokra is, akik mértékletesen fogyasztották az italt. Az én véleményem az, hogy mindenki maga kell eldöntse, hogy mennyit fogyaszthat addig, amíg nem válik ártalmára. Ami engem illet, sem az alkoholnak, sem a cigarettának barátja nem vagyok, s a kábítószereknek pedig egyenesen ádáz ellensége.

Hitünket illetően nincsenek örökérvényű hittételeink. Mi nem is ezekre tesszük a hangsúlyt, hanem a gyakorlati élet erkölcsi minőségére. Istentiszteletünk alapja a csend, de nem az üres, hanem a termékeny csend. A csend nem azt jelenti, hogy nem történik semmi. Mindannyian igyekszünk közelebb kerülni egymáshoz, Istenhez és önmagunk benső lényéhez. A csendben el akarunk jutni a mi belső központunkba, ahol megtapasztalhatjuk Isten jelenlétét.

Bárki beszélhet, aki úgy érzi, hogy mondanivalója elmélyíti és gazdagítja találkozásunkat. Akárki beszél, a szeretet szellemével fogadjuk, mert a szó, amelyet kimond, a lelkéből fakad. Természetes, hogy ahány ember, annyiféle a beszéd, s ennek tartalma, semmiféle rosszindulatú, negatív kritikának nics helye. Istentiszteletünk célja az, hogy áthassa életünket a szeretet szelleme és az igazság ereje. A szeretet szellemében egyesülve és az igazságban megerősödve jutunk el egy új szintjéhez a jézusi életnek. A mi vallásunkról és felekezetünkéről kb. ezeket tartottam lényegesnek", - mondotta a kérdezett emberem. Az istentiszteletet és az utána következő együttléteket valóban a közvetlenség és az őszinteség jellemez-

te. A találkozás után tiszteletem és rokonszenvem még inkább mélyült és nőtt a "Barátok" iránt.

Február 14-én Oxfordba érkeztem Frank Schulman tanulmányvezető meghívására. Manchesterben ezen a héten "reading week" (olvasóhét) volt, így éppen jól jött ez a meghívás. Az állomásról Frank otthonába mentünk egy teára, ami elmaradhatatlan része minden találkozásnak.

Hátul a cottage-ban (kunyhó) szállásoltak el a 10. számú szobában. A College-nak ez az épülete fából épült, bentlakó diákok elszállásolására. Ezt a szobát csak átutazó diákok fogadására használták, hosszabb tartózkodásra nem is lett volna jó, hisz az ágy mellett csak akkora hely maradt, hogy alig tudtam megfordulni. A bentlakás másik részét egy új épület adja a College-zsal szemben, mely az új idők követelményeinek megfelelően van felszerelve. A College kívülről puritán, egyszerű és szolid, a más vallásúak azt mondják, hogy olyan mint az unitáriusok. Megérkezésem napján Frank Schulman bemutatott a principálisnak, dr. Ralph Wallernek, akinek az irodájában összegyűltek a vendégek, akik csak ideiglenesen tartózkodtak az intézetben. A vendégek között volt két egyetemista Krakkóból, egy professzor a feleségével az Egyesült Államokból, egy tanárnő Londonból és jómagam. A principálist a kelet-európai helyzet érdekelte, így hát a lengyeleket és engem faggatott a hazai helyzetről.

Az estebéd este 7-kor kezdődött, melyre a principális vezetésével mentünk. A diákok fekete tógát viseltek és állva vártak bennünket. Az elnöki asztalhoz ültünk, melyen gyertya égett. A lengyelek azon a napon érkeztek, így az étel teljesen új volt számukra, nézegették tologatták tányérjaikon az apró főtt rákokat. Amikor megérkeztem, én is ezt tettem, később megszoktam, és egészen jónak tartottam. A lengyelek egy évre jöttek gazdaságszervezést és fejlesztést tanulni. Kellemes beszélgetés közben telt el a dinner, melyhez ez alkalommal bort is szolgáltak.

Másnap, 15-én reggel áhítatot tartottunk a College kápolnájában, Frank vezette a liturgiát, én imádkoztam. Ezután az emeleten megnéztük a könyvtárat, melynek könyvanyaga javarészt unitárius vonatkozású. A könyvtár bejáratától nem messze van James Martineau fehér márványszobra. Onnan az épület legfelső terében levő Carpenter szobába mentünk, ahol a híres vallástörténész által adott könyvek vannak elhelyezve. E könyvek között vannak azok is, amelyeket maga az adományozó írt. Mindkét könyvtárat a diákok, tanárok, kutatók szabadon használhatják felekezeti különbségre való tekintet nélkül.

Február 16-án részt vettem az unitárius teológiai hallgatók óráin. A megbeszélés tárgyát a lelkeszi munkával kapcsolatos gyakorlati kérdések képezték. A College Peter Hewis Hinckley-i lelkeszt kérte fel a gyakorlati előadások megtartására. Ez alkalommal Peter Hewis meghívott, hogy a tavaszi vakációban töltsék egy hetet Hinckley-ben családjá és gyülekezete vendégeként. Meghívását örömmel vettem.

Ugyanez alkalommal ismerkedtem meg Dudley Richarddal, aki előbb az intézet diákja, majd később tutora és principálisa volt. Nagy meglepetésemre megszólalt magyarul és szavalni kezdte Petőfinek a Falu végén kurta kocsmá című versét, nem is rossz magyarsággal. Mi idéttotta arra, hogy magyarul tanuljon? -kérdeztem. "Tudod, az úgy volt, hogy 1956 után sok magyar menekült Angliába. Felállítottak egy segélyező irodát, de nem tudott senki a nyelveteken. Nekem akkor a magyarok nagyon rokonszenvesek lettek, elhatároztam, hogy megtanulok magyarul. Gondoltam, a nyelvtanulásban segít, ha azt élőben gyakorolhatom, ezért elvállaltam az iroda vezetését. Hallottam himnuszotokat is, egészen különös érzés járt át hallgatásakor. Sokan úgy el vannak a világnyelvekkel, amiért a legjobban el vannak terjedve, az még nem azt jelenti, hogy a legszebbek is.

Petőfiéknek ez volt a hibájuk, hogy magyarul írtak, igaz, erényük is, mondta mosolyogva.

Délután Martin Snead teológus kalauzolt a városban és elmondta, hogy Oxford a világ leghagyományőrzőbb egyetemi központja, mely 42 College-nak az otthona. Felkerestük az Egyetemisták Szövetségének klubját, melynek többször volt meghívott vendége a királynő, s a világ leghíresebb politikai vezetői. Akkor éppen Kohl kancellárt várták látogatásra.

Csütörtökön délután indultam vissza Manchesterbe. (Folytatjuk)

SZÓSZÉK - ÚRASZTALA

SIMÉN DOMOKOS

AZ ÁRVASÁGUNK OTTHONA

Mt 8,20

Igyekezve tülekedünk a világban. Csak magunkra figyelünk s így csak magunkra maradunk. A magunkra maradás árvasága ez. Ennél nagyobb átok nem kell az otthonélményt váró és kereső embernek. Van otthonunk, de nincs otthonérzésünk. Otthonérzet nélkül bármilyen népes családban vagy közösségben árva az ember. Az árvaság érzése bizonyos mértékig a kiközösítés érzésével testvér. Láttál-e már árva-házat? Én jártam benne és belém döbönt a hasonlat valósága: egy nagy árvaház a világ! Az otthonérzet koldusai vagyunk e világnak.

Jézusnak is hasonló tapasztalatból fakadt fel a fojtó keserűség: "A rókának barlangja van, az égi madárnak fészke, de az emberfiának nincs hová fejét lehajtania". Születésekor "nem volt hely" Bethlehemben a számára, csak az istállóban. Menekíteni kellett Egyiptomba, míg Heródes meg nem halt. Mikor tanítómester Jézussá lett, nem volt sehol megállása, otthona. Ővé volt az egész ország falvasztól-városostól, de otthona nem volt, földrajzilag meghatározott otthonát nem ismerjük. Ebben az értelemben otthonatlan volt: "Árva".

Jézus népe is a történelem egyik legnagyobb otthonatlan, árva népe.

A magyar nép is az, ebből a szempontból társa Jézus népének. Ázsia "méhéből", őstthonából űztek ki, hogy végig vándoroljunk, meneküljünk Euráziát, otthont keressünk. Itt a Kárpátok ölelésében hányszor akartak kiüzni "házunkból"-házánkból? Testvértelen népként ránk telepedett az árvaság riasztása, az otthontalanság réme. Egy nagy bonyolult önvédelem volt történelmünkben az otthonérzést adó egünk, földünk, vizeink, helyeink őrzése. Tudtuk mit jelent az árvaság, az otthontalanság. Ezért is engedték be "otthonunkba" a bevándorló népek ezreit a történelem folyamán. Földet, kenyeret, munkát adtunk..., míg mi is itt kifogytunk belőle. Árvaságunk otthona lett a házunk-hazánk. A kakukk példázatává lett sorsunk.

A második világháború után ránk telepedett otthonainkra, földünkre, lelkünkre, tudatunkra, egész életünkre egy torzszülött kommunista-nihilista ideológia. Kiűzték múltunk, hagyományaink, anyanyelvünk. Otthonalanná lettünk saját otthonunkban. A sorsot feszítő bátrak 1956-ban vérükkel és életükkel próbálták újraépíteni a régit megújító otthont. Érte nem sajnálták életüket sem. A becsületnek, az igazságnak, az emberségnek, a keresztény erkölcsnek, a szeretetnek, a jóságnak, melyeket elűzött a terror, új otthont akartak szerezni, mert abban árvának otthonalannak érezték maguk Magyarországon, a saját hazájukban. Vállalták a forradalmat, világ példáivá lettek.

Nekünk csíkszeredai unitáriusoknak nem kell a történelemkönyvből megtanulnunk e gyászos kor kóros igazságát, mert magunk sorsán tapasztaltuk. Az a bizonyos buldózer-politika űzött el mindnyájunkat ősi otthonainkból, templomunktól és temetőnktől. Idegenbe, Csíkszeredába és vidékére jöttünk otthonalannak. Itt is jórészt annak maradtunk, hiszen mikor mész a szülőfaludba, ezt mondod: Megyek haza! A megalakult egyházközség próbálta pótolni a "hazait", feloldani hitben az árvaságot. Így is nyomaszt sokszor a hitbeli kisebbség árva-